

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

D-r Aleksandar Gahs, sveučilišni profesor: Krapinski čovjek i njegovi savremenici. Najnovija otkrića o vjeri pračovjeka. Zagreb 1928. (Naklada Hrvatske Bogoslovske Akademije. Tisak nadbiskupske tiskare u Zagrebu). 8°, str. 16.

У прошлом веку, а нарочито од његове половине, када су радови Чарлса Дарвина, особито популарно писани радови Ернста Хекела и његових једномишљеника, продрли дубоко у народне масе, напрегнуто се радило у области природних наука да се наука о човеку, нарочито о његовој најстаријој духовној

и физичкој прошлости, доведе у најинтимнију везу са науком о осталом живом свету. Управо, главна мисао и водиља је била тада да се и наука о човеку доведе у пуну сагласност са онда, међу образованим, владајућим материјалистичким погледом на свет. Нису се стварале само нове хипотезе, које би могле донекле послужити као привремене и, како су изгледале, као корисни путеви за даља испитивања, него су се оне проглашавале за догме, аксиоме. Неки заступници хипотезе, о пореклу и постанку човековом, засноване на материјалистичком схватању света, нису се задовољавали да само верују, већ су и позитивно тврдили да човек није био увек човек, него да је пореклом од животиње, да са извесним животињама (т. зв. антропоморфима, мајмунима) стоји у директној крвној сродничкој вези или да с њима има заједничког претка, и — међу овим „догмама“ најзначајнија — да стварање и појава човека нису били под вођством једне највише мисли — интелигенције у свету, већ под слепим вођством случајних утицаја и процеса у материји и природи, да, дакле, човек није квалитативно различито биће од осталих живих бића.

Ове заблуде још крајем прошлога века почео је западни научни свет преболевати, а данас мало ко међу озбиљнијим и признатијим научницима да се налази у овом материјалистичком табору.

Али, тако није код нас! Наша интелигенција се тек сада налази под утицајем оних хипотеза из прошлога века, претворених онда у догму; она се тек сада налази у оном ставу према хришћанском и у опште религиозном погледу на Бога, свет и човека, у коме је била једним значајнијим делом западна интелигенција у току друге половине прошлога века. Никакво чудо; јер ми смо ученици Запада; и оне генерације, које су у прошлом веку, учећи на Западу, дисале у једној превасходно материјалистичкој атмосфери, која је била отровно и непријатељски расположена особито према цркви као организацији идеја хришћанске религије, вратиле су се овамо са тим новим погледима и успеле да већ многе генерације васпитају у истоме духу. Наша средњешколска, особито србијанска, а исто тако и универзитетска омладина, која је још увек ишла на Запад да употпуни своје стручно образовање, ишла је тамо са већ једним предубеђењем. Ко би се латио тога посла да испита почетак атеистичког (материјалистичког) убеђења наше данашње интелигенције, тај би открио

ти — а она то и не сакрива, — да је у огромној већини случајева она још као средњешколска омладина стекла своје атеистичко „уверење“, наставши за тим да је непотребно да се и даље озбиљно занима религијским проблемима, који су за њу већ „решени“, јер су их „дефинитивно решили“ Хекел, Ниче, Ренан, Маркс, Кауцки и други! Она је, пре него што је пошла на Запад ради виших студија, знала за Дарвина, Хекела, Бихнера, Д. Штрауса, Ренана, Ничеа, Шопенхауера и друге, и научивши језик сматрала је за своју прву дужност да се и на извору, на оригиналном тексту упозна с њима. Она је већ била овде припремљена за такву духовну храну и лектуру, па се таквом у већини и занимала; и како и на Западу још увек има, макар и у другим видовима и другостепене вредности (особито у партијско-социјалним покретима, чија је научна лектура најприступачнија и ако најповршнија), непријатеља хришћанства, то се, на жалост, највећи проценат наше интелигенције — а то је и онај најагилнији проценат који јавно иступа — налази у материјалистичком табору. Тај део наше интелигенције, на жалост, води већ од дужег времена наше друштво. А куда? Онамо, куда је, на Западу у материјалистичком духу васпитана, руска интелигенција Русију повела и довела!

Људи, који умеју да предвиђају на основу сопствених искустава, а нарочито на основу још већих и тежих туђих искустава, јасно виде, куда друштво и човечанство води материјалистичко схватање света, живота а особито човека, кога ово схватање ставља на апсолутно исту линију са животињским светом, и чиме оно човека ослобађа свега онога узвишенога, чега је и животињски свет ослобођен. Против оваквога схватања дужност је — из практичнога разлога ради боље, а спречавања горе будућности човечанства — свих људи од идеала, људи чија боља природа није угушена или поведена странпутицом, да се свој снагом боре. Поглавито пак ово је дужност претставника хришћанске религије, којој је задатак да и овде на земљи међу људе „дође царство Божије“ као припрема и услов за једно дуготрајније, вечно царство на небу.

Данас је овај задатак теорјски изводити много лакше него раније, јер резултати науке све више иду против материјалистичког, а за хришћанско схватање света и човека. Највећа је тешкоћа за извођење овог задатка још увек у томе, што је утицај материјалистичког схватања из времена његове

најјаче снаге и славе — из прошлог века — још увек велики; а велики је највише с тога, што је широј јавности, која претставља јавно мњење, „дух времена“, непознато да су хипотезе на којима почива догматски материјализам, пољуљане и да су многе сасвим пале. Њих нису обориле теолошке науке, већ оне исте науке на које се материјализам био позивао. Теолошкој пак науци задатак је, да прибере за своју грађу све оне резултате науке који, било позитивним било негативним путем, утврђују и потврђују основне религијске истине, које су пак извесни претставници истих наука тобоже у име науке хтели да сруше.

Једна таква теолошка студија са таквим задатком је и, у наслову именована, књижица загребачког универзитетског професора г. Д-г Александра Гаса. Она је малог обима, али са збијеном и богатом садржином. Она хоће да покаже, да је и науци најстарији познати човек био човек, као што су и данашњи највиши створови, без обзира на расу и културу, људи, т. ј. да оне исте разлике, које данас потпуно издвајају човека из животињског царства, раздвајају и најстарије познате нам претке данашњих људи од животиња како ондашњих тако и садашњих. Он је ову стару теолошку тезу поткрепио резултатима испитивања и мишљењима стручњака (природњака) који обарају стару тврдњу, да су пронађени фосилни (окамењени) остаци „прачовека“, „прворођенога човека“ („*homo primigenius-a*“) „посредна карика између животињског царства и првога човека“, а утврђују: да сви ти фосилни налази човека из веома дубоке прошлости сведоче, да су и они били потпуни људи, да и данас међу још живим, у култури заосталим и духовно запарложеним народима и расама има типова истоветних онош, погрешно тако названом, „прворођеном човеку“ (*homo primigenius*), „антропоморфном“ бићу (т. ј. животињи — мајмуну — која се по облику нешто приближила човеку).

Пјасац ове расправе износи најпре поделу културне прошлости човечанства на периоде. Он сасвим умесно примећује, да ова подела не важи подједнако за све континенте, јер и данас чак има народа који живе у култури каменог, па и култури пре каменог доба. Фосилни „Крапински човек“ живео је у старијем раздобљу палеолитика (каменог доба) у Европи т. зв. „*Premoustérien*“, које у Геологији, т. ј. у историји наше планете, долази у најмлађе доба „кенозоичке ере“ — у дилувиум,

Тај човек („Крапински човек“, „прачовек“), — заједно са својим савременицима у другим крајевима Европе, од којих су такође пронађени фосилни остаци — и по својој анатомској структури као и по структури духа је истински човек, коме одговарају, како је мало час поменуто, многи примерци данашњег човека чак у најудаљенијим од Европе крајевима земљине површине. Г. Д-г Гас наводи научнике стручњаке, који су ову анатомску једнакост прачовека и данашњег човека утврдили; али његов се интерес обратио специјално проучавању духовнога изгледа оних људи, које су неки претставници природних наука прогласили за прелазне примерке из животињског царства у човечје, за претке и прапретке човечанства. По извесним њиховим рукотворинама и другим предметима, који су за извесне сврхе употребљавани, могли су се са сигурношћу утврдити и извесни обичаји, извесне мисли и идеје тих преисторијских, прастарих претставника човечанства.

Г. Д-г Гас претходно указује на данашње „примитивце“ (данашње „претставнике етнолошкога прачовека“) код т. зв. пигмејских народа и Аустралијанаца, који су по телесној структури једнаки са овим у фосилном стању пронађеним праљудима и који имају такве интелектуалне, моралне и религијске способности, какве су, по извесним несумњивим документима, имали и они праљуди. И овај „прачовек“ је знао за извесна оруђа и оружја као данашњи „примитивци“, и он је имао претстава о загробном животу и то свакако веома сличних са онима данашњег „примитивца“, јер су и њихови обичаји при сахрањивању умрлих једнаки. Исто тако: онај стари човек имао је представа о вишем духовном свету, јер им је принашао жртве, т. зв. „примицијалне жртве“, т. ј. жртве првина свога рада (лова) и то најбоље делове, слично данашњим „примитивцима“. Како пак данашњим „примитивцима“ није непозната ни претстава о једном највишем Бићу, то аналогно томе и онај прачовек је имао таквих претстава.

Г. Д-г Гас утврдивши физичко и духовно сродство између прараса (т. зв. „пилтдовнска“ и „неандерталска“) и данас одговарајућих им живих раса („пигмејска“ и „аустралска“, додајући овима, као „средњу“ расу, „самоједско-ескимску“) констатије: да је човек у свима овим, и старим и данашњим, расама увек био „биће разумно, социјално-етичко и религиозно, т. ј. потпуни човјек“. Тиме је и стара тврдња,

„екстремног и материјалистичког еволуционизма“ претрпела потпуни слом у „три велика пораза“: 1) доказом, да је преисторијски „неандерталски човек имао развијену идеју о прекогробном животу“; 2) доказом, да данашњи „живи претставници прачовјека“ верују у једно „особно највише Биће“ и 3) доказом, да је и човек најстаријег каменог доба (из дилувијума) имао исте обичаје и жртве као и данашњи живи претставници прачовека, те да је према томе, „и са историјскога и са психолошкога гледишта“ морао и исте религијске претставе имати, т. ј. веру „о неком вишем или највишем Бићу“.

Као што се из овога краткога приказа види, писац је успео да прибере доста научнога материјала и да га вештим и исправним довођењем у узајамну везу упути на службу једноме од врло важних апологетских циљева. Са изузетком врло ретких, чисто хрватских израза (на пр. „спиља“ = пећина, „краљежњак“ = пршљен у кичми, „подријетло“ = порекло) неразумљивих српским читаоцима, књига је врло лаким стилем и популарним излагањима приступачна и онима који нису довољно упућени у ове области науке. Она је пак својом ортодоксном садржином и најновијим научним податцима специјално свештенству неопходно потребна у њиховој борби за одржање хришћанског схватања човека и порекла човековог, јер се оно (свештенство) скоро свакодневно сусреће и сукобљава са другојачијим схватањима, која желе да се као савремена и научна претставе. С тога ову ваљану апологетску расправу свесрдно препоручујем читаоцима. Цена јој је свега 5 дина, и може се наручити директно од „Хрватске Богословске Академије“, Загреб.

Д-р Рад. А. Јосић

Прот. Шавельский: Православное Пастырство, Софія, 1930, в. 8^о, с. 317.

У овој књизи су сакупљена предавања из Пастирског Богословља, која је писац — руски протојереј, сада наставник Богословског факултета у Софији — држао на том факултету 1927/28 г.; у штампани су изишла прво на бугарском, па после и на руском језику.

Писац каже у уводу да не претендује на то да да једну целу систему ове науке, нити пак да ово његово дело буде потпуно практично руководство за свештенике. Није дакле

имао намеру да третира сва питања из црквено-пастирске службе, већ се је, у главном, задржао на ономе што је битно у овој служби, на основима њеним. Сврха књиге, по речима писца, своди се на то да код читалаца „положи одређени и чврст основ за пастирски рад у савременим тешким и до крајности компликованим условима“ (с. 3). Ипак, може се рећи, да је унет сав главни материјал из Пастирског Богословља, како што се увода у науку тиче, тако и сва три главна предмета науке (о пастирству, о личности пастиревој и о раду). Формално се не чини ова подела, него се цео материјал излаже у 23 главе. Уводу је посвећена прва глава (с. 9—14), а следеће четири (с. 15—40) садрже учење о пастирству (појам о пастирској служби; о царству божјем, о царству природе и о јављању греха са последицама у царству природе; човекова улога у борби противу греха и средства; природни основи пастирског служења у људском роду; божанска установа овог служења: хришћанско пастирство; неопходност ове институције; облици и називи пастирске службе; гледиште св. Отаца на предмет). Велики део књиге посвећен је студији пастиреве личности (с. 41—121) и раду у парохији (с. 121—292). Први се предмет излаже у седам глава (о пастирском призивању; о духовном настројењу; Христос као узор пастирев; припрема за службу и пастирска својства; избор и посвећење; даљи рад на самоусавршавању; борба противу искушења; сама служба као школа за пастира; епископ, административни протојереј, пастирске скупштине и пастирски курсеви као чињенице у тој школи службе); осталих пак једанаест глава говоре о раду (свештеник као учитељ и као служитељ култа; значај богослужења у животу хришћанских народа и значај пастиреве личности у богослужењу; извесни захтеви односно вршења богослужења; св. литургија, тајне и литије; душебрижништво као особити облик пастирске службе; опште бриге пастиреве; различите потребе верујућих; интелигенција и народ; деца и одрасли; „ини овци“; И. Христос и грешници; процес обраћања грешника; борба противу празноверица, безбожништва, туђе пропаганде и сектанства; брига за материјалне невоље парохијана; социјално питање и црква; комунизам и борба противу њега; однос према власти и према политичким партијама; црква и рат; „живе душе“ (некоји живи примери пастирског рада); тајна исповести као моћно средство у раду душебрижничком).

У закључку писац додирује некоја основна питања и извесне актуелне проблеме (о вечном и привременом у пастирском служењу; особите обавезе које ставља пастиру данашње време; материјално и духовно у животу пастиреву; потребан VIII Васељенски сабор). На крају имамо два прилога: реч Митрополита Стефана свештеничком кандидату пред рукоположењем и поуку пред исповешћу.

Књига г. Шавельског је несумњиво врло интересантна и од вредности већ и по томе што публикује у својим предавањима много од онога што је најбоље у православној пасторлошкој литератури, а што ипак није лако доступно данашњем свештеничком кандидату. Да поменемо, између осталог, радове Митрополита Антонија, Еп. Теодора, студије из часописа, нарочито пак радове о. Јована Кронштатског, које, с пуним правом, писац ставља у ред извора за Пастирско Богословље. Али су многа поглавља у овој књизи — у другом њеном делу — у којима се искоришћена литература допуњује личним опажањима писца и новим примерима. Чак су та поглавља и интересантнија и боља. Док се у првом случају наилази понекад на извесне несигурности (нпр. у дефиницији о науци и о пастирској служби), дотле су понека места у којима се говори о предметима преживљеним, о којима писац има свог властитог искуства често непосредна и убедљива. Нарочито су леви примери пастирског рада које писац зна и има својих импресија о дејству њихову. Тако нам даје читаво једно поглавље, названо „Живыя души“, у коме приказује о. Јована Кронштатског као духовног пастира вишега степена, протојереја Александра Рождественског — као организатора борбе противу пијанства у народу, протојереја Митрофана Блажевича — као раденика на подизању сеоског газдинства и материјалне културе, и попадају о. В. Покровског — просветитељку сеоске жене. На другом месту, узгред, дају се и други леви и нови примери из живота, као, на пример, опис начина старања о сиротињи у парохији прот. Н. Розанова у Екатеринодару и др.

Пада у очи у овој књизи велико интересовање пишчево за радом у чисто-просветно-културној области. Писац жели да има једног савременог православног пастира, образованог и углађеног, не само добро упознатог са током друштвеног живота, него чак и од утицаја на тај целокупни живот. Писац је, види се, добро осетио шта значи за народ недостатак културе;

он има много срца и да саосети у материјалним невољама народним. Па како је раније, по његовом мишљењу, недостајала пастирска интервенција у овим областима, он налази за потребно да се дуже задржи и на културним и социјалним проблемима и на питању о материјалном подизању парохије. Људи „не живе једино о хлебу“, али се не може без тога. С друге стране, видело се је како црквени живот зависи од социјалних догађаја. Како, дакле, може црквени пастир да буде по страни од свега оног што је питање живота парохије? Само, та идеална слика пастирева, коју нам даје писац, приказује нам пастира више као друштвеног делаоца, него ли као духовника, као човека молитве. Изгледа да то и не испада случајно, него да је то већ формирано гледиште писца. Друкчије се не би могло да објасни пренебегавање и испуштање из књиге важнијих православних духовно-аскетских писаца, директно оградавање свештеничког кандидата од утицаја аскетизма и чак спомињање некакве опасности и штете од „сувишне побожности“!

Могло би се приметити, и поред шире обраде предмета, да поједина питања ипак нису решена потпуно. Можда то зависи и од самог начина на који се третирају. Тако је на пример, са питањем односа цркве према рату. Друго је питање, да ли свештеник лично може одобрити, у појединим случајевима, ово зло, а друго опет: је ли могуће дедуктивном методом доказати да хришћанство одобрава и захтева рат, као, на пример, што то чини ислам.

Нарочито се не бисмо могли да сложимо са писцем у оном, готово, генералисању кад се говори о недостатцима и манама у руској цркви. Јер, збиља, добија се утисак да се ту не говори о рђавим случајевима, него о целој једној нашој цркви, која је, очевидно, заслужила и боље изразе. У књизи се нађу такви судови: „Вера руског народа није била разумна... Сама суштина хришћанске религије остала је за прост народ непријемљивом и тајном... Комунистичкој револуцији претходило је време дегреса Православне цркве“... А на супрот томе, pune су многе стране књиге хвале за једну туђинску хришћанску конфесију, — чију ипак некоректну пропаганду и искоришћавање тешких прилика у руској цркви писац не заборавља да нагласи. Ко добро не познаје сва та „преимућства“ те кон-

фесије, која писац често не несвесно ставља на углед, могао би и да се саблзиви, а то не би никаквом добру довело! У осталом, писац може имати и овде свог властитог мишљења, само — ако му је у опште место овде — оно треба да буде довољно образложено, пошто, у другом случају изгледа, у најмању руку, да је много од тога речено под тренутним расположењем.

Д. Грданички

УРЕДНИК
Д-р ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ

ВЛАСНИК У ИМЕ БОГОСЛОВ. ФАКУЛТЕТА
Прота СТЕВ. М. ДИМИТРИЈЕВИЋ

За штампарију „Привредник“, Кнез Михајлова 3. — Београд
Благојевић Д. Живојин — Кондина бр. 10.